

Таран Валентина Леонідівна,

методист, учитель вищої категорії Гімназії міжнародних відносин № 323, м. Київ

ДІАЛОГІЧНІСТЬ НА УРОКАХ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються форми й методи роботи зі старшокласниками на уроках художньої культури, які сприяють діалоговому спілкуванню учнів на мистецькі теми. Дискусія, проектна робота, створення мультимедійних презентацій, уроки-конференції, уроки – віртуальні подорожі формують навички толерантного спілкування: слухати й чути інших, відстоювати свою думку, аргументувати, доповнювати й уточнювати репліки учасників дискусії, що є надзвичайно цінним у сучасному житті й у взаємодії з людьми різних країн і континентів.

Ключові слова: діалогічність, старшокласники, уроки художньої культури.

У сучасних умовах входження України в європейський освітній простір підвищуються вимоги до рівня навчання й виховання в загальноосвітній школі, яка разом із компетентністю школярів покликана розвивати особистість учня, орієнтуючись на його здібності, нахили, бажання і прагнення. Сьогодні школа має сприяти самоосвіті й саморозвитку кожного школяра, виховати самостійну, активну й конкурентоспроможну в дорослому житті людину. Але, працюючи у цьому напрямку, не можна забувати і про духовно-мистецьке виховання особистості у старших класах.

Саме предмети художньо-естетичного циклу покликані формувати прекрасне й добре, виховувати цінності, які допоможуть естетизувати простір навколо себе, гармонізувати свою діяльність, побут – усе своє життя. Роль образотворчого і музичного мистецтва, художньої культури, естетики в цьому процесі – безмежні. Усі вони об'єднані за принципом «культуротворення», однак мають і притаманні лише їм особливості. Курс «Художня культура» у старшій школі покликаний не тільки надавати знання, а насамперед – естетично розвивати особистість: її естетичне сприймання, свідомість, смак, формувати естетичні погляди і здібності спілкуватися навколо мистецьких тем з іншими людьми – усе це має бути притаманне культурі сучасної молоді людини.

Проблема формування особистості старшокласника засобами курсу «Художня культура» досліджується Л. Аристовою, Н. Мировольською, О. Щолоковою, Л. Пешиковою, Н. Волкович, Н. Беспам'ятних, Н. Журавльовою та ін. Однак у проблемі існує багато аспектів, що потребують подальшого з'ясування, адже на тлі швидко змінюваних подій у країні, що позначається на її культурному й мистецькому житті, важливо надати учням цінності й правильні орієнтири, зокрема й на уроках художньої культури. Оскільки все ще має місце в молодих людей «...нерозвиненість емоційно-почуттєвої сфери, низький рівень естетичної культури, відсутність справ-

жньої духовності з одночасним превалюванням однобічного та спрощеного ставлення до мистецтва, як до розваги, що призводить до зниження морально-естетичних критеріїв особистості» [1, с. 4]. Вбачаємо, що уроки художньої культури можуть дати можливість кожному учневі та навчити його прийомам здійснення комунікації, які так необхідні в сучасному світі. Уміння слухати й чути, вести розмову з іншими, бути толерантним і уважливим одне до одного, відстоювати свою думку, тактовно вести діалог – усьому цьому можна навчати вже в школі, на уроках художньої культури.

Мета статті полягає у дослідженні ефективних прийомів, методів, які сприяють формуванню діалогічності в учнів на уроках художньої культури у старшій школі. Для досягнення мети було поставлено низка **завдань:**

- розглянути поняття «діалогічність» та її основні ознаки;
- подати аналіз методів, які сприяють діалогічності старшокласників.

Курс «Художня культура» суттєво вирізняється з-поміж інших мистецьких дисциплін саме специфікою свого предмету, що обумовлює вплив на особистість учня. За особистісно-орієнтованого підходу на уроці діє принцип: головне – не кількість набутих знань, а накопичення особистісного художньо-естетичного досвіду, уміння спілкуватися з іншими на теми мистецтва. Як забезпечити в межах уроку розвиток комунікації учнів, уміння вести діалог?

Вважаємо, що на уроці важливо перейти від монологічної форми викладу матеріалу, що є більш традиційною і простою для вчителя, до діалогу, організація та проведення якого потребує більше часу на підготовку, вияву організаторських здібностей, творчого мислення вчителя.

Діалогічність передбачає пошук педагогом нових форм і методів роботи на уроці, які б залучили учнів до спілкування з кращими зразками світової культури, створеними людиною, збагачували їх емоційно-естетичний досвід і сприяли творчому діалогу [3, с. 183]. Програма чинного

навчального курсу «Художня культура» розроблена так, що вчитель має широкий простір для творчості, оскільки в навчальному процесі можна вдало поєднувати різні види спілкування – між учнями і творами мистецтва, між одно-класниками, між учнями й учителем – на мистецькі теми, що забезпечує одночасно і розвиток творчих здібностей учня, і засвоєння навчальної інформації та формує комунікативні навички.

Застосування діалогічних форм навчання в школі має відбуватися відповідно до вікових особливостей дітей; у старшій школі таких форм має бути найбільше, щоб, наприклад, у курсі «Художня культура» допомогти молодій людині через діалог знайти відповіді на багато питань, які її хвилюють. Діалогічність має стати одним із провідних принципів ведення уроків «Художньої культури», а тому вчителю, який викладає даний курс, важливо дуже ретельно обирати форми й методи роботи, які б сприяли діалогу на уроці, зокрема: *проблемні методи, інтерактивні – дискусії, диспути та проектні форми роботи – індивідуальні, групові та колективні проектні завдання*. Названі методи запроваджують на уроці активну практичну роботу учнів, які не просто сприймають твори, запам'ятовують інформацію від учителя, а більше інтерпретують твори мистецтва, дискутують навколо художніх образів, їх втілення митцями, демонструють рівень своєї компетенції та ерудиції, цікавляться думками інших і висловлюють свою позицію, а ще – ініціюють нові аспекти тем, готують додаткову інформацію, прагнуть створювати невеличкі (особисті) й масштабні (на рівні школи, району) творчі проекти – усе це можливе лише за умови створення дієвої мотивації пізнання художньої культури, адже основне завдання курсу художньої культури в школі полягає «...в особистісному розвитку учнів, формуванні в них світоглядних орієнтацій і компетенцій у сфері художньої культури, вихованні потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні у процесі опанування цінностей української та зарубіжної культури» [5, с. 3].

У інтерактивних методів навчання досить сильний навчальний і розвивальний потенціал. Так, на вступному занятті в 9-му класі на тему «Види мистецтва та специфіка їх художньо-образної мови», що передбачає ознайомлення учнів з просторовими, часовими та просторово-часовими (синтетичними) видами мистецтва, поняттям «образ» у мистецтві, уявленнях про світ людини й образ світу в мистецьких шедеврах, можна активно застосовувати *групову роботу* – старшокласники у змозі створити плакати або мультимедійні презентації «Види мистецтва», інсценізувати уривок з п'єси, провести урок або його частину у вигляді прес-конференції.

Підсумок уроку доцільно провести у вигляді відповідей учнів (брейн-ринг) на *проблемне питання*, яке вчитель ставить на початку уроку. Наводимо приклади декількох про-

блемних питань: «Чи згодні ви з думкою про те, що мистецтво надає крила і підносить далеко-далеко? Кому набрид бруд, дрібні грошові інтереси, хто збурений, ображений чи скривджений, той може знайти спокій і насолоду лише в прекрасному», «Як ви розумієте вислів Рене Маргітта: «Мистецтво пробуджує таємницю, без якої світ не захоче існувати?», «Мистецтво – загадка! Чи поділяєте ви таку думку Едварда Гріга? Чому?».

Урок-конференція цікава з огляду на декілька моментів: учні добре організовуються з відповідями в обмеженому часі; вони активізуються, оскільки виступають у різних форматах (доповідь, репліка, обговорення) і від активності кожного залежить його результат – навчальний перш за все. Конференція передбачає різні формати участі: доповідь (регламент до 5 хв); мультимедійна доповідь; участь у обговореннях; репліка (стисле формулювання проблеми 1–2 хв); участь у завершальному дискусійному круглому столі. Під час конференції бажано обговорювати «відкриті» або завідомо дискусійні проблеми. Старшокласники можуть висловлювати свої думки з приводу таких тем:

- Що таке мистецтво? Види і функції мистецтва.
- Актуальні питання й дослідження культури та мистецтва в XXI ст.
- Філософське осмислення мистецтва.
- Мистецтво в сучасному дискурсі.
- Мистецтво як засіб світосприйняття творчої особистості.
- Новітні технології та моделі мистецтва.
- Дослідження та збереження культурної спадщини.
- Вивчення пам'яток української культури.
- Проблеми історико-культурної пам'яті українців.
- Пошук нових напрямів розвитку мистецтва.

Вивчення теми «Художні напрями та стилі. Періодизація розвитку художньої культури. Великі європейські стилі: античність, готика, Ренесанс, бароко, класицизм, романтизм, реалізм, імпресіонізм тощо. Художні напрями мистецтва ХХ ст.: від модернізму до постмодернізму. Особливості культур Заходу і Сходу» можна організувати у вигляді *уроку-подорожі* в різні епохи, де учні будуть перевтілюватися у видатних митців, прототипів мистецьких образів, гратимуть відповідні ролі (учні можуть написати п'єсу). Втілення образів потребуватиме від учнів знання стилів відповідних епох, відчуття стилістичних особливостей у творах тощо. Заздалегідь ознайомившись з обраними завданнями, учні готуються до презентації певної епохи, добираючи костюми, музику, живопис та інші види мистецтва. Доцільним буде також створення графічних і живописних композицій у різних художніх стилях і техніках, з якими можна познайомити гостей школи, батьків, використати під час свят. Якщо підключити до роботи літературний, художній та музичний гуртки, учнів і педаго-

гів, то такі постановки п'єси можуть стати чудовим подарунком шкільній і батьківській громаді на новорічні свята або закінчення школи.

Театралізації й інсценізації доцільні на уроці з теми «Полікультурний образ світу. Поняття «художня картина світу», «художній образ світу». Полікультурність суспільства сучасної доби», де старшокласники відтворюють особливі риси музично-танцювального фольклору й національних костюмів різних народів світу, зокрема тих, що проживають в Україні (українців, поляків, угорців, кримських татар тощо).

Після перегляду танцювальних композицій, разом з учнями можна провести *дискусію*, на якій обговорити особливості танцювальної музики різних народів. Учитель може винести на обговорення дещо провокаційну тему, наприклад: «Який танок є найкращим?». (Школярі мають ознайомитися із зразками різних танців – на відео, під час презентацій, перегляду фрагментів художніх фільмів тощо). Таке обговорення дасть змогу дітям висловити свої думки, уподобання і бачення культури тих народів, танці яких були переглянуті на уроці.

Учитель має нагадати дітям правила ведення дискусії, наголосити, що кожен має право на власну думку, і кожну думку треба поважати. Діти, висловлюючи аргументи стосовно того чи іншого танцю, мають обґрунтовувати свої слова, наприклад: «Мені найбільше сподобався танок поляків тому, що...». Але все ж закінчити таку дискусію учитель має словами про те, що культура кожного народу унікальна, неповторна і має право на існування, тому ми маємо бути толерантними, щоб не образити національні почуття інших людей. Бажано, що в результаті дискусії старшокласники зрозуміли, що не слід протиставляти одну культуру, одне мистецтво іншим – мистецтво і культура різних країн і народів самоцінні, вони є внеском у світову культуру, тому маємо з повагою ставитися до інших культур, а через них – до поглядів, віросповідань, думок людей, які населяють цей світ. Якщо б усі люди цінували життя, культуру, мову інших, – у світі не було б війн і всі жили б щасливо у мирі й злагоді. У цьому важливу роль відіграє уміння толерантно спілкуватися, бути готовим до діалогу і полілогу з іншими людьми – спочатку з членами своєї родини, потім – свого народу і вже через них – до взаємодії з людьми інших країн світу.

У вивченні матеріалу з художньої культури корисною і плідною є взаємодія школи та музеїв, що втілюється у різноманітних *проектах* (уроки в просторі музейних експозицій, різноманітні виставки, конференції, майстер-класи в Художньо-мистецькому арсеналі тощо), запрошення на уроки майстрів народного мистецтва, організація на базі школи фольклорних фестивалів та ін. Також можна провести за допомогою мультимедійних засобів і мережі Інтернет інтерактивну екскурсію до Лувра або зазирнути в

Лондонську національну галерею, влаштувати віртуальні екскурсії до будь-якого музею світу чи в Україні [2, с. 6]. Старшокласники можуть самостійно створити проект, наприклад, аудіо-екскурсії, що супроводжуватиме гостей з інших країн по залах Національного художнього музею України. Цікавими можуть стати для учнів наукові конференції в музеї, де вони одночасно виступатимуть фольклористами, науковцями, екскурсоводами, виконуватимуть завдання, дискутуватимуть і звітуватимуть про виконання завдань, – досвід такої роботи накопичено у Національному художньому музеї України (м. Київ) та ін.

Роботу вчителя можна вважати успішною, коли його учні не просто засвоїли інформацію чи певні алгоритми дій, а й змогли осмислити, зробити висновки, виявити цінності та продемонструвати активність, творчий підхід у процесі уроків і поза ними. Саме тому цікавою та ефективною формою роботи на уроках художньої культури у старших класах, яка сприяє діалогічності, є створення учнями *тематичних проектів*, окремі з яких передбачають створення презентацій, художніх альбомів, колажів тощо. Під час вивчення теми «Екранне мистецтво» доцільно запропонувати учням випереджувальне завдання, яке передбачає створення проекту. Орієнтовні теми проектів: «Мистецтво країн світу», «Історія створення Голлівуда», «Французьке кіно», «Німе кіно», «Витоки українського кінематографа», «Режисери світового кіно», «Актори, які увійшли в історію світового кінематографа» та ін. Варто додати, що проекти можуть бути індивідуальні або групові.

Суть методу проектів у тому, що учні мають можливість самостійно вирішувати певну навчальну проблему й форму втілення навчального продукту. Створення учнями проекту передбачає постановку мети, визначення його актуальності, завдання, підбір методів дослідження, обробка інформації (аналіз, узагальнення, зіставлення, висновки), формулювання результату (стаття, реферат, доповідь, відео тощо), обов'язкову презентацію результатів (публікація, обговорення в телеконференції та ін.). Чому старшокласникам така цікава проектна робота? Тому що вони можуть проявити своє бачення в самостійній роботі, де виступатимуть як організатори й виконавці задуманого, як творчі особистості, оскільки результат залежить тільки від них.

Насамперед, спонукати старшокласників до створення самостійних проектів може вчитель, який використовує на уроках потужний ресурс – сайти в мережі Інтернет і обробляє інформацію для уроку у вигляді презентацій, показів слайдів, схем, таблиць, фрагментів відео тощо.

Для організації уроку педагогу можна порадижити наступні сайти:

– <http://lgamash.narod.ru/> – Художня культура для 9, 10 та 11 класів українських загальноосвітніх навчальних закладів;

- <http://www.art.rin.ru/> – Образотворче мистецтво і фото-графія;
- <http://www.countries.ru/library.htm> – Бібліотека з культу-рології;
- <http://www.hermitagemuseum.org/> – «Ермітаж»;
- <http://www.gumer.info/> – бібліотека Гумер – гуманітар-ні науки;
- <http://www.artclassic.edu.ru> – Російський освітній пор-тал. Колекція – світова художня культура;
- <http://www.artyx.ru> – Історія мистецтв;
- <http://www.uaculture.info/> – Портал Культура;
- <http://www.artofukraine.com/> – ArtofUkraine;
- <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Links/Heritage.html> – Мислене Древо. Пам'ятки історії та культури;
- <http://onmccm.org/?p=378> – Хмельницький обласний науково-методичний центр культури і мистецтва;
- http://library.vspu.edu.ua/html/posilan_disciplini.html – Каталог посилань на ресурси Інтернет «Навчальні дисци-пліни» (наявні посилання на дисципліну «Мистецтво») [5].

Використання даних електронних ресурсів стане в пригоді і вчителям, і учням. Готуючись до уроку, вчитель має ретельно продумати тему, мету й завдання заняття і тільки після цього підбирати фактичний матеріал, наоч-ність, широко представлену на інтернет-сайтах. Також да-ні сайти можна порекомендувати учням, оскільки вони мі-стять матеріал, який можна плідно використати під час підготовки до занять, працюючи на проектом, підбираючи матеріал для виступу на уроці-конференції тощо.

Висновки. У навчально-виховному процесі загально-освітньої школи, на уроках художньої культури необхідно й доцільно застосовувати різноманітні методи та прийоми, спрямовані на вироблення навичок ведення діалогу – формування умінь слухати інших людей, толерантно спіл-куватися, відстоювати свою думку, аргументувати, допов-нювати й уточнювати репліки інших, тобто брати участь у дискусії, що є надзвичайно цінним у сучасному житті й у взаємодії з людьми різних країн і континентів.

Забезпечення діалогічності в навчанні, зокрема на уро-ках художньої культури, сприяє одночасно і засвоєнню уч-нями пізнавальної інформації, і розвитку творчих можли-востей школярів, які опановують знання в активному спілкуванні з іншими на мистецькі теми.

Реалізація діалогового спілкування у старших класах, що є одним із завдань уроків художньої культури, допома-гає вчителю зацікавити учнів предметом, а використання методів (дискусії, проблемних запитань, евристичних бе-сід, інсценізацій, конференцій, проектів, мультимедійних подорожей та ін.), які відповідають можливостям старшо-класників, допомагає їм ініціювати, організувати свою творчу мистецьку діяльність.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Аристова Л. С. Формування у старшокласників естетичного ставлення до мистецтва в процесі вивчення художньої культури : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Л. С. Аристова; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2008. – 235 с.
2. Гумінська О. Використання мультимедійних засобів – оновлення методики викладання мистецтв / О. Гумінська // Мистецтво та освіта. – 2009. – № 4–3. – С. 5–7.
3. Добрович А. Б. Анатомія діалога / А. Б. Добрович // Хрестоматія по пед.психології. – М. : Международная психологическая академия, 1995. – С. 182–215.
4. Миропольська Н. Є. Формування художньої культу-ри учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова : дис. д-ра пед. наук : 13.00.01 / Н. Є. Миропольська / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2003. – 414 с.
5. Мистецький парадокс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gimnasium9hek.blogspot.com/p/blog-page.html>.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2014

Таран В. Л. Диалогичность на уроках художествен-ной культуры в старшей школе

В статье рассматриваются формы и методы работы со старшеклассниками на уроках художественной культу-ры, которые способствуют диалоговому общению учени-ков на темы искусства. Дискуссия, проектная работа, соз-дание мультимедийных презентаций, уроки-конференции, уроки – виртуальные путешествия формируют навыки то-лерантного общения: слушать и слышать других, отстаивать свое мнение, аргументировать, дополнять и уточняют реплики участников дискуссии, что является чрезвычайно ценным в современной жизни и во взаимодействии с людьми разных стран и континентов.

Ключевые слова: диалогичность, старшеклассники, уроки художественной культуры.

Taran V. L. Dialogichnost the lessons of artistic culture in high school

The article examines the forms and methods of work with high school students on the lessons of artistic culture that pro-mote dialog communication students on art. The discussion, project work, creating multimedia presentations, lessons, con-ferences, lessons - virtual travel tolerant form of communication skills: to listen and hear others, defend their opinion, to argue, to supplement and clarify the replica participants, which is ex-tremely valuable in today's life and in the interaction with peo-ple from different countries and continents.

Keywords: dialogical, high school students, the lessons of culture.